

CSEHIMINDSZENT
MINDENSZENTEK PLÉBÁNIATEMPLOM
KERTTÖRTÉNETI KUTATÁSI DOKUMENTÁCIÓ

Készítette:

Hegedüs Eszter
okl. tájépítésmérnök,
kertépítészeti műemlékvédelem szakirány
kulturális örökség menedzser

WESTUNION-PLAN Kft.
9700 Szombathely, Kőszegi u. 2.
megbízásából

2014.

Csehimindszent község Vas megyében, a Vasvári kistérségben helyezkedik el. A falu belterülete észak-déli irányban hosszan elnyúlik. A főút mentén található a település temploma, egyben a település központ is. A templom a Fő utca és Petőfi utca torkolatában, a falu egy magas pontján található.

Az emberi jelenlétnek a legkorábbi emléke a településen 1877-ben került elő, amikor Potypusztá közelében szőlőültetéskor kelta sírt találtak, a leletek a Savaria Múzeumba (ma Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum) kerültek. További régészeti kutatásra csak 1978-ban került sor a római katolikus templom műemléki helyreállítása kapcsán.¹ A község területén egykoron több lakott hely is volt, melyek közül számos már korán elnéptelenedett.

Mindszent nevét temploma védőszentjéről kapta. 1314-ben szerepel a falu először, ekkor a Vasvári család osztozkodott részein. A templom első írásos említése is ebből az időből származik. Az 1314-es oklevél szerint a Mindenszentek templom a Vasvári közös kegyurasága alatt maradt. 1359-ben és 1372-ben is említettek az okiratok plébániát.² Földesurai az Ostffyak voltak. A 16. század első felében a Dessewffy, a Polányi és a Török családok rendelkeztek itt birtokrészekkel, 1553-ban a falu házainak nagyobb része üresen állt a pestis pusztítása miatt. A 16. században elpusztult a falu és a templom. A török időkben 1588-ban Pusztafalunak írták, amely csak 1678-ban települt újra, azonban 1690-es években még teljesen romos volt a templom. Az 1698-as Kazó féle vizitáció beszámolója szerint újjáépítették. „A templom magában a faluban, magasabb helyen található, a régi katolikusok építették kelet fele Mindenszentek tiszteletére – innen kapta a helység a nevet. A templomot megújították, ...a temető körülötte helyezkedik el, egykor kőfal kerítette, mely megsemmisült, helyére földbe vert es kiálló fából való kerítés került.”³ Plébániáját 1756-ban állították vissza.

Több történeti forrás⁴ is ismert, mely a templomot részletesen bemutatja, azonban ezek szinte kizárólagosan az épület leírására szorítkoznak. A történeti leírásokból a környezetre vonatkozólag két fontos tény emelhetünk ki:

1. a templom körül kerítéssel körülvett temető helyezkedett el, mely már 18. századi írásos forrásokból is ismert
 2. A templom előtt nyugati irányban egy fa harangláb volt
- „....Tágas temető, nem tudni, megáldott-e, a templom mellett helyezkedik, vágott/hasított fákkal (karokkal) kerített, csak a katolikusoké. A temetőn kívül van egy kereszt [...]”⁵

¹ Csehimindszent Község Építési Örökségvédelmi Hatástanulmánya - Gergye Péter-2006.

² Kelemen István: A Csehimindszent Mindszentek-plébániatemplom története

³ Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár (SzEL) I. Püspöki Levéltár (PL) I.1.c. Canonica visitatio.

Továbbiakban: Can. vis. (1) Kazo 1. 666–667. pp.

⁴ A kemenesaljai esperesi kerületben Hajgathó Péter esperesplébános által 1748-ban végzett összeírás - Uo. No. 2. Conscriptio parochiarum Districtus Kemenes Allensis de anno 1748.

Batthyány József 1758. november 16-án kelt vizitációs jelentése - SzEL PL Can. Vis. (5) Batthyány 3. 938., 947., 952–954. pp.

Mindszent es Csehi helység összeírása, mely a győri egyházmegyében, tekintetes Vas vármegyében és a kemenesaljai esperesi kerületben található

„A temető a templom körül helyezkedik el, fűreszelt fából való kerítés övezi, ...
Van benne egy kereszt feszület nélkül,”⁶

Sem a kerítésről és fakeresztről, sem a haranglábról az írásos említésen kívül eddig pontosabb forrás nem került elő. 1868-ból ismert egy újabb írásos említés, mely már egy kőből készült keresztről szól, melynek azonban sem a pontos helye, sem leírása nem ismert. „1868-ban Benke István es neje, Kovacs Katalin csehimindszenti lakosok kőből készült keresztet állíttattak a templom elé.”⁷ Pusztán feltételezés, hogy ez a kereszt megegyezhet, a ma is a templom előtt álló kőkereszttel.

A 20. század során többször helyreállították a templomot. Először 1927-30 közt, mikor a helyreállítás során 88-100 cm-rel lesüllyesztették a szintet. A kitermelt földet a templom déli és keleti oldalán a domb kiszélesítésére használták fel. Ezért olyan szabályos a templomdomb rézsűje. 1978-ban a templomot újfent helyreállították, azonban 1989. január 27-én egy földrengés során újból megrongálódott az épület.⁸ Arról, hogy a templom környezetében milyen károkat okozhatott a természeti katasztrófa, nincs információnk.

A „templomkert” történeti előzményeire vonatkozólag a történeti térképi jelenthetnék az elsődleges forrást. A katonai felmérések és a megyei kataszteri felmérés (1857.) tanúsága alapján, a nevezett területen 1784-1857. közötti időszakban semmi nemű, jelentőséggel bíró parkosított zöldterület nem volt. A térképeken még csak szórvány fa jelölése sem látható.

A 20. századból származó képi források (képeslapok, fényképek) alapján jelentős kerti emlékekről nem beszélhetünk. A fényképeken jól felismerhető a templom bejáratával szemben a ma is ott álló kőkereszt és egy nagyméretű lombos fa, mely bizonyosan a mai is ott álló hársfák egyike. Ezen kívül részben kitaposott föld, részben füves terület látható a templom körül. A templom közvetlen környezetének fás szárú növényzetét az 1960-90-es években a ma is meglévő 2 hársfán (*Tilia cordata*) és a templomtól délre található vadgesztenyefán (*Aesculus hippocastaneum*)⁹ kívül néhány fenyőfa és akácok alkották. A templom dombon álló fenyőfák és az akácokat a 1990-es évek második felében kivágták. A templom domb részűjéről és a tervezési terület teljes területéről képi forrás nem ismert.

A templomot közvetlenül körülvevő zöldterület esetében, ismert történeti vonatkozásban a templomtól északra a már említett egykori temető területéről, zöldfelület tekintetében a temető esetleges növényzetéről beszélhetnénk. Erről pontosabb információkat a temető régészeti feltárása nyújthatna, azonban bárminemű kerttörténeti emlékre egy feltételezhetően árpád korú temető esetében nem számíthatunk.

A telek szerkezet tekintetében elmondható, hogy a jelenlegi műemléki ingatlan a 20. század során többszöri telekösszevonással alakult ki. A templom domb, a templom körüli zöldterületen sem kertszerkezet (pl.: útvonalvezetés), sem növényállomány tekintetében

⁵ A kemenesaljai esperesi kerületben Hajgathó Péter esperesplébános által 1748-ban végzett összeírás - Uo. No. 2. Conscriptio parochiarum Districtus Kemenes Allensis de anno 1748.

⁶ SzEL IV. Plébániák iratai. 12. Csehimindszenti plébánia iratai. 3a. doboz. Templom-számadáskönyv 1773-1882. Vis. Külön borítékban.

⁷ SzEL IV. Plébániák iratai. 12. Csehimindszenti plébánia iratai. 2. doboz

⁸ SzEL IV. Plébániák iratai. 12. Csehimindszenti plébánia iratai. 6. doboz.

⁹ Bár erről a 3 fáról csak részleges képi információval rendelkezünk, azonban a fák mérete és állapota alapján becsülhető a koruk, mely meghaladja az 50 évet.

kerttörténeti jelentőségű elem nem ismert. Ahogy arról feljebb már szóltunk az archív fotók tanúsága szerint a templom közvetlen környezetében (a jelenlegi növényállományt megelőzően) akácfák helyezkedtek el, melyeket az 1990-es évek során távolítottak el. Továbbá a már szintén említett két hársfa és a gesztenyefa tekinthető „történeti” növényzetnek. Ezek elsősorban ökológiai érték miatt megóvandók. Ezek a fás szárú növényzetre vonatkozó információk az egyetlen számot tevő, helyreállítási tekintetben pontosan igazolható kertépítészeti történelmi előzmények. Azonban a Robinia pseudoacacia egy erősen invázív fafaj, mely nem illeszkedik a templom-/temetőkertek történeti növényhasználatába, továbbá a 346/2008. (XII. 30.) kormányrendelet a fás szárú növények védelméről 2. melléklete alapján ennek a fajnak a telepítése tiltó listán szerepel. Tehát az ismert „történeti” előzmény eme része nem használható fel a jelenlegi tervezés során.

Felhasználható kerttörténeti előzmény nélkül helyreállításról¹⁰ eme park esetében nem beszélhetünk. A tervezési folyamat során egy a jelen kor igényeihez, természeti (elsősorban) klíma viszonyaihoz igazodó, a történeti templomkertek hagyományaihoz és legfőképp növényhasználatához alázattal közeledő, de mindemellett semmiképp sem historizáló kertépítészeti növénykiültetési terv készült.

Az elkészült kertépítészeti tervben elsődleges jelentőséggel bír a koros faállomány megóvása. Kivágási javaslat olyan fás szárú egyedek esetében történt, melyek sem történeti, sem más eszmei értékkel nem bírnak, sem az adott táj/település őshonos növényfajtáinak sorába nem illeszthetők, valamint egészségi állapotuk is indokolja az eltávolítást (lásd.: Kertépítészeti terv – 1.melléklet, KK-H-01 tervlap)

A növénykiültetési koncepció kialakításában két fő szempont játszott szerepet:

1. A templomdomb beültetése talajtakaró növényekkel a talajerózió megakadályozása céljából.
2. A templom szépségét és méltóságát, valamint a hitéleti, áhitatos hangulatát kiemelő növényfoltok kialakítása. a növényfajták kiválasztásánál a funkcióknak megfelelő egyedek (talajtakaró növények) mellett elsősorban olyan fajták kerültek kiválasztásra, melyek a templom- és egyéb egyházi kertek hagyományos, szimbolikus jelentéssel is rendelkező növényei. Ilyenek például a rózsák, a levendula, és a különböző örökzöld növények, melyek az öröklét megtestesítői. A kiválasztott fás- és lágyszárú növények virágzíneiben (fehér, lila, rózsaszín) egyaránt a keresztény színhasználat és szimbolika jelenik meg. (lásd: kertépítészeti terv 2.melléklet - Műszaki leírás)

A történeti templomkertek hagyományaihoz és legfőképp növényhasználatához alázattal igazodó, de mindemellett semmiképp sem historizáló kertépítészeti növénykiültetési terv készült.

¹⁰ 2001. évi LXIV. törvény 7§ 11. *Műemléki helyreállítás*: a jó karbantartási, fenntartási feladatokon túlmenő, a műemlék egészét vagy részét érintő felújítás, vagy meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozás.

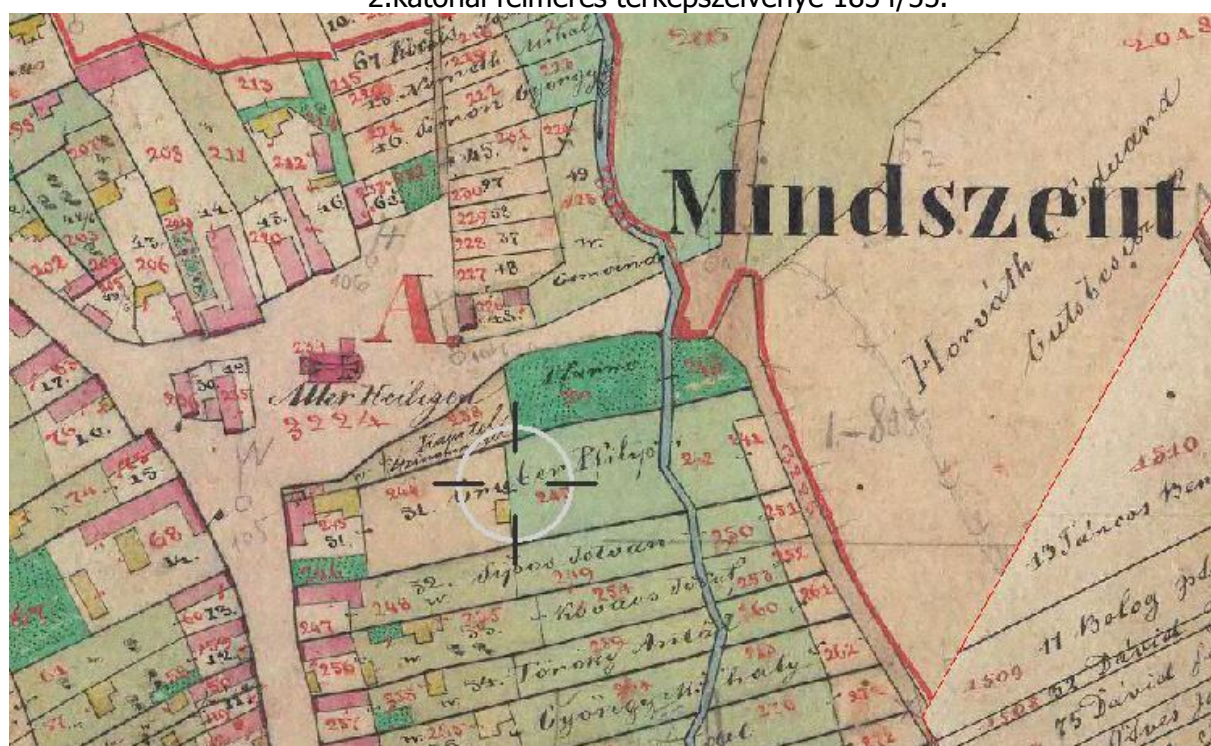
Térképi források

1.katonai felmérés térképszelvénye 1784.

2.katonai felmérés térképszelvénye 1854/55.

Vármegyei kataszteri térkép 1857. – MOL

Vármegyei kataszteri térkép 1857. - VaMI

3.katonai felmérés térképszelvénye 1872-1884.

Egyéb képi források

Képeslap 1939.¹¹

¹¹ Berzsenyi Dániel könyvtár fotó- és képeslap gyűjteménye

Képeslap 1967.¹²

¹² Berzsenyi Dániel könyvtár fotó- és képeslap gyűjteménye

A templomról és közvetlen környezetéről készült fotók 1977.¹³

¹³ Forster Gyula Örökséggazdálkodási és Szolgáltató Központ tervtára> ltsz. 16461

Fotó a Mindszenty szoborról háttérben a plébánia templommal 1967.¹⁴

¹⁴ Berzsenyi Dániel könyvtár fotó- és képeslap gyűjteménye